

Hind 10 marka.

Sf. 14334

Riiklik Raamatukogu

KIRJANDUSLIKKE UUDISEID

N° 13

September

Ilmub 10—12 korda aastas
Tellimishind aastas 100 marka

1927

SISU: 1) Johannes Semper: Meie kirjanduse teed. 2) Brummell & Co: Peen naine (B. Linde arvustus). 3) Ilusal suvel looduse keskel („Eesti linnustiku“, „Kodumaa kalade“ ja „Eesti päevaliblikate“ ilmumise puhul). 4) Brummell & Co: Peen mees (Bernhard Linde arvustus). 5) Teel töökoolile (Võru õpetajate seminari IV aasta-raamatu ilmumise puhul). 6) Ajaloo kirjandusest: „Eesti biograafiline leksikon“ (väljavõte V. Orav'a arvutusest, „Kasvatus“ nr. 3, 1927. a.). 7) 20. VIII. 27. — 10. IX. 27. ilmunud ja trükkis olevate raamatute nimestik.

HINNATA KAASANDENA:

„RAAMATUTE TUTVUSTAJA“ nr. 8. — 1927. a.

Johannes Semper: Meie kirjanduse teed.

Raske on öelda, kuhu kuulub Johannes Semperi pärisala: kas luuletustele, novellidele või kirjanduslikule arvustusele, esseele. Arvuliselt on seni küll tema luuletuste kogudel ülekaal võrreldes novellikogu ja esseede raamatutega, kuid siiski on vist viimased ülekaalus kui arvestada ka Joh. Semperi ajakirjades laialipillatud arvustuslike kirjutustega. Kuid sellased aruflused on vast koguni üleliigsed, sest ühtlasi kuuluvad loova vaimu toodangusse nii esseed, kui luuletused ja novellidki. Meil näikse viimasel ajal küll mõned kirjanikud ja luuletajad levitavat kuuldusi, nagu moodustaks arvustuslikult tegutsev mõte ja selle looming mingi teise järgu toote üldises kirjanduslikus toodangus, nagu seisaks teaduslik looming madalamal kirjanduslikust loomingust. Täitsa vale ja ekslik vaade, mis aga sobib levitamiseks eriti neile, kelle ajud ja mõtte koolitus on jäänud püsima mingisse embrionaalsesse olukorda, milles vaimule jätkub hoogu ja jõudu juhulikult loominguks: kui juhtub hää tuju, teeb mõne õnnestanud värssi või novellijupi, — kuid sellast vaimu ei jatku süstemaatiliseks

tööks ei neil nimetatud ega muudel loomingu-aladel ega küüni kunagi juba märksa tihedamat vaimlist struktuuri eeldavaks teadusliku loomingu. Juhuslikult võib igati mõne kauni värssi ja novelli kirjutada, milleks ei ole just palju vaimu vaja, veel vähem vaimu kõrgemat arengut. Siit tulebki otsida väga paljude meie kirjanikkude steriilsust ja kõigepäält vähest süstemaatilisust omas kirjanduslikus töös. Pääaju kude ei ole nähtavasti meie rahvusliku arenemise, õigem arenemise tõttu jõudnud veel küllalt tiheneda järjekindlaks süstemaatiliseks tööks; meie pääaju on veel nagu halb mootor, mis ajuti töötab päris kenasti, aga siis jääb järsku toppama, koguni täiesti seisma. Püsivus ja vaimlise energia vastupidavus on meil äärmiselt sporaadiline; takistused ja raskused ei ärita võiluse iha ja lõpliku võidu taht.

Meie ei eksi vist, kui nimetame Johannes Semperi sellepolest erandlikuks nähteks meie kirjanikkude peres. Temal on loova vaimlise töö kolmetahuliseks väljenduseks küllalt sihkust ja küll tihedust, mis ei kulu nii kergelt, mis ei väsi

nii ruttu. Kui tema vaimline ind vajabki puhkust ühel alal — ja selle loomulikuks tagajärjeks on vaikumine sel alal, siis teguseb tema vaim loomingu teisel väljal, mis on ühtlasi puhkuseks esimesele. Esimene võib ehk siiski veel puhata, kui loov vaim on jõudnud töötamise õhinaga juba kolmandale põllule. Selline kolmepõlluline süstein võimaldab autorile väljendada oma vaimu mitmekülgsemalt ja igakord ka märksa värskema hooga, kui ühepõllulise maalapi harimine esimese harksahaga. Säär on mõni luuletaja kuskil pops maarihal omale tustinud maa vähe mullasemaks ja siis hakanud säääl kasvatama luule kiduraid taimekesi, mida ootab juba teisel, kolmandal või äärmiselt neljandal külvil — kaduvik. Sest meie rahvuslik vaimline pind ei ole kaugeltki alati ja kõikjal viljakandev, vaid sama kehv, rähjakas, kivine ehk jälle soine ning vesine raba või kuivalliivaline nõmm, nagu meie riigi maapindki, mis mõlemad, maa ja vaim, vajavad intensiivset harimist, kultiveerimist, kuivatamist ja kunstlikku niisutamist, ühe sõnaga suure vaeva ja püsivusega hoolsat harimist kõige moodsamate tööriistade ja masinatega. Ei ole nende mõlema, meie maa ja meie vaimu juures midagi pääle hakata ei kehalise ega vaimlise laiskusega ning veelgi vähem kõrgematelt olevustelt abiloomisega, tehke teie seda kas vanatestamentlikult kõigi pühade seaduste tähe järele, või jälle parajusmeelselt piiskoplikult, või laske oma protestantlikku tallmeistrit rakendada ette uus, noor hobune kuljustega aisas või tulge ise kõigi Taaradega — vaimlisest põuast see teid juba ei päästa.

Päästab aga vaimlise töö intensiivsus. See intensiivsus iseloomustab Joh. Semperi kõige kaunimalt.

Esseede kogu „Meie kirjanduse teed“ on sisesejuhatatud samanimelisest kirjutusest, milles on kohati väga tabavalt iseloomustatud meie kirjanduse käekäiku minevikus ja olevikus. Ei saa teisiti kui nõus olla ütlushuga:

„Ei, kogu see iseteadliku kirjanduskultuuri järk, mille eluiga on kakskümmend aastat, on paratamata oma laadilt — r a b e l e v , o i s i v , k a t k e n d l i k , a n a l ü ü t i l i n e.“

Samuti võib päri olla autori karmi otsusega oma tänapäevastele kaasaegsetele:

„Eriti suuri, sügavaid vagusid pole just märgata, maha arvat vahest Noor-Eesti osaks langend vaadete ja sihtide pöörmine. — — —

Hiljemini laskutakse põhjalikest ümberkaevest kergevõitu ülevaadeteni, referaatideni, retsensioonideni, järedate mahategemisteni või filoloogiliste tähenärimisteni.“

Sama õigelt on tabatud tänapäeva iha pikema romaani järele, mis ei avaldu mitte üksi meil, vaid ka mujal. Kui meil see jänu rahulduse leidis Tammsaare „Tõde ja õiguse“, saavufas see teos suure osavõtu kõige laiemates ringkondades. Meie kodumaa ja välismaaliste kogemuste põhjal jõuab autor prognoosile tuleviku kirjandusest, sõnastades seda järgnevalt: „Võib arvata, et meilgi on tekkimas analüütilise ja katkendliku ilmega aja asemele uus kirjandusjärk, mis on, võiks öelda, eepiline ja sünteetiline.“

Sissejuhatava kirjutuse järele moodustab teise kandvama artikli „Meie uuema proosa stiilist“, mis jääb Metsanurga, Tammsaare, Kivikase, Tuglase, Gailiti, Tassa, Rohti, Oksa stiili iseloomuliste joonte äramärkimise pooldest põhjapane-

vaks tööks, olles läbipõimitud rea üldstiili küsimusi riivavate märkustega. Kuigi selles töös leidub ka rida teese, millele tahaks ja võiks vastu vaielda, kuid see peab ajakirjanduse kasina ruumi pärast kahjuks ära jääma. Aga see ei vähenda artikli väärtust, vaid need vastuväited rajaneksid rohkem mõnedes põhimõtetelistes lahkuminekutes stiilikäsitluse üldkõikumustes.

Järgnevad kolm erikirjutust Tammsaare „Tõde ja õiguse“, Gailiti „Vastu hommikut“ ja Metsanurga „Jäljetu haua“ puhul, mis püsivad enam-vähem arvustuse (vastandiks retsensioonile!) raamidest. Eriti kahe viimase puhul kerkib üles mõnigi vastuvaidlus nii üksikute kohtade kui ka teoste üldhinnangus. Kui Semper ära märgib „Jäljetu haua“ psühholoogilise võltsi, näib mulle siiski, et autor on võtnud selle romaani liiga optimistlikult, nagu sama võiks nimetada ka Gailiti e b a u h t l a s e s t novellikogust „Vastu hommikut“.

Lõppartikkel „Ajaviitest, kunstist, rahvast“ kuulub oma põhitoonilt kergemate kirjanduslike vestete hulka, mõistes seda kõige paremas mõttes.

Selline silmapaistev esseede kogu oleks väärinud kahtlemata suuremat tähelepanu, kui sellele on osaks saanud ajakirjanduslikus arvustuses, mis on leppinud selle raamatu puhul mõne lühida reaga, aga sedagi ehk tuleb seletada ruumi puudusega, mis kuulub spordile ja poksilole

Bernhard Linde.

G. Vilberg

Eesti taimestik

Abiraamat taimede tundmaõppimiseks.

Teine täiendatud trükk.

60+260 lk., 537 joon.

Hind 400 marka, riideköites 500 marka.

„Eesti taimestiku“ teise trüki on mahutatud kõik taimede liigid, mis seni Eestis omamaistena tähele pandud. Teise trüki kokkuseadmisel on võrreldud kõiki paremaid saksa-, soome- ja venekeelseid taimemäärarjaid ja kasutatud kogu botaaniline kirjandus, mis seni balti taimestiku kohta ilmunud. Teise trüki on võetud need kultuurtaimed, mis meie kliimaga peaaegu juba on harjunud. Juurde on lisatud ka peatükk taimede kuivatamisest ja taimetähtede korraldamisest.

Jooniseid sisaldab raamat tervelt 537, mis raamatu käsitamist tunduvalt kergendab. Võrreldes esimese trükiga on „Eesti taimestik“ ligi kaks korda suuremaks paisunud. Oma täielikkuse tõttu on ta hädatarvilik igale kodumaa taimestiku uurijale, eriti suurt tähelepanu väärrib ta aga õpetajate ja õpilaste käsiraamatuna. Selle tõttu ei tohiks ta puududa üheski kooli-raamatukogus.

HANS MÄNNIK

Praktilised tööd botaanikas

Hind { valgel paberil 18 marka.
hallil paberil 15 marka.

See abivihik on parimaks vahendiks taimede tundmaõppimisel ja määramisel.

Bummell ja Co: Peen naine.

Elutarkuse ja kombuse juhiseid.

Autori loal Soome keelest.

K.-Ü. „Loodus“, Tartus, 1927. a. Hind 200 marka.

Sellistegi raamatute järele on vajadus. Seda tunneb igaüks, kes liigub seltskonnas, käib pallidel, viibib mõnel panketil. Laske seal silmad ringi käia, peatagu teie pilk hetkeks meie daamide riietusel, jälgige nende liigutusi tantsul, söögilaua ja kavaleeriga vesteldeski ja kui teie olete viibinud välisilmas ja seal pole leppinud jufst kodumaalt kaasatoodud võileibade krõbistamisega Lutheri kartongist, vaid kui olete vaadelnud kas või ükski heade restorani mitmekesist elu, jah siis kaob sagedasti soov peatuda meie daamide vaatlemisel ja lased meelsamini oma pilgu viibida tühjuses.

Kui paljud ei taha olla peened daamid, õigemini kõik, igaüks tahab seda olla ja ongi seda, vähemalt ineenese vähenõudlikus mõttes, aga kui vähesed suudavad seda tõepoolest olla! Just nagu piiblis: ainult vähesed on välja valitud.

Olen alati kohkudes imestanud, kui kallilt, kulukalt, rahapillavalt riietuvad meie daamid ja kuidas nad oma maitseeladuse ja vaesusega hävitavad kalli riide väärtuse, kui see on juba katki lõigatud kleidiks või mõneks muuks kehakatteks. Kuidas ei osata veel valida ja leida peent kooskõla, kõnelemata kooskõlast riietuse ja kandja vahel, mis on individuaalne ja milles väljendubki just peene maitse ülim oskus ja kunst. Tõsi, palju süüid langeb meie naisrätsepatele, kelle maitseeladuse vastu ei kaitse vilumatut tellijat ükski nuhtlusseadus. Kuigi sel alal sünnib iga päev rida kõige juhtunumaid roime, mille chvrid pühas teadmatuses sulle igal tänaval, igal aastajal, päeval ja ööl vastu tulevad, ilusad, kaudinid, veetlevadki naised, kelle on tapnud maitsetu riietus, nagu kauni pildi võib hävitada inetu raamitus, — ometi ei leidu ühtegi maksvat seadust üheski riigis, mis keelaks maitsevaestele rätsepatele süvendada riietuslikku anarhiat.

Ülim kunst on odavalt, aga siiski maitsekalt riietuda. Seda oskavad aga meie daamid kõige vähem.

Brummell ja Co — kui ma ei eksi peitub selle varjunime taga Soome tuntud diplomaat — on vesteline lõbus raamat, mis mängides jagab juhatusi. Ta ei noomi, ei dotseeri, ei sea üles komberaegleid, vaid lõbusalt jutustab seltskondliku elu nähtustest, aga võib jämedate väärtuste puhul olla ka salvavalt, mürgiselt pilkeline.

Igatahes aegviitev, mõnus ja väga õpetlik lugemine meie daamidele. Ei teeks erilist viga kui need, kes suve kestes pole suutnud heina- niitumise ja peenarde kiikumise kibedal tööajal või meie suvituskohtade askeldustes lugeda mitmekordselt läbi „peent naist“, sügisel pallile minnes raamatukesse pistavad oma mehe või selle asetäitja taskusse ja siis pallil puunderdamise ja huulevärvimise vaheaegadel lasevad veelkord pilgu käia üle loetud lehekülje. Kui kergesti ei aita see raamat siis veel viimasel silmapilgul üles leida mõne inetu paigake meie daamide heade kommete hõredas kangas.

Nii siis, mu daamid, nagu pole juhtunud veel kunagi ühegi daamiga sellist äpardust, et ta oleks imestanud pidule minnes puudritopsikese ja huulte pulgakese, nii ärge pelake nende vajaduslikumate tarbeasjade juurde tisamast veel raamatukest „Peen naine“, mis maksab justament sama palju, kui üks huultepumati pulk Prantsuse ehtsat vabrikatit või kaks Saksa huultepulka või jälle kolm karpi keskmist riisipuudrit. B. Linde,

«Postimees» nr. 115, 30. IV. 1927.

Ilusal suvel looduse keskel

K.-o.-ü. «Looduse» kulul väljaantud raamatute: «EESTI LINNUSTIK», «KODUMAA KALAD» ja «EESTI PÄEVALIBLIKAD» ilmumise puhul.

Eesti keeles on seni ilmunud õieti vähe raamatuid, mille varal inimesed, kes võõraid keeli küllalt põhjalikult ei oska, võiksid tutvuda kodumaa loodusega. Ja kui lõpmata palju ilusat ja huvitavat suudab ta pakkuda, iseäranis suvisel ajal. Meie metsad keevad lindude rõõmsast laulust, vainudel lendavad ringi igasugust värvi liblikad, veekogudes mänglevad õhtuti kalad, — kui ei ole aga abinõusid, siis ei saa inimene oma teadmistes neile sugugi lähemale.

K.-o.-ü. „Loodus“, Tartus, avaldab teaduslikke õppe- ja käsiraamatuid. Nüüd on selles seerias ilmunud ka kolm ülal tähendatud raamatut, mis — arvan ja usun — peaks küll suure huviga ja rõõmuga vastu võetama, iseäranis meie koolide kui ka kõikide teiste poolt, kes tunnevad huvi meie looduse vastu. Raamatute kirjutajaks on õpetlased, nagu: Tartu ülikooli zoologia-muuseumi konservaat Härms („Eesti linnustik“), prof. Riikoja („Kodumaa kalad“) ja meie parem liblikatundja mag. Peterson, endine Tallinna reaalkooli direktor. Nõnda võib siis öelda, et raamatud oma teaduslise külje poolest ei jäta midagi soovida.

Raamatutes on kõikide nendes esiatud loomade üld- ja üksik-kirjeldused, peale selle määramise-tabelid ja juhatused nende tarvitamiseks, nii et saame ka raamatu varal teada, kui meile kätte juhtub niisugune eksemplar, mida me ei tunne. Kirjeldused on juurde lisatud, kus kõne all oleva kala, linnu peaaasukohad on; püütud on ka lindude laulu kirjeldada, nii et neid võiks tunda ka selle järele. Oleks õige kena olnud, kui ka lindude pilte oleks toodud, nagu seda kalade juures tehtud, aga visistisi ei julgenud seda väljaandja, arvates et raamat selle läbi liiga kalliks oleks läinud ja vähe ostjaid leidnud. Sedasama võiks öelda ka liblikate kohta. Aga tahaksime loota, et nende raamatute elav osmine kirjastuse „Looduse“ agarust sedavõrt tõstab, et peatselt ilmuksid meie linnustik, kalad, liblikad isegi loomulikkudes värvides.

Muidu on väljaandmise peale pandud tubliit hoolt: paber hea, joonistused puhtad, trükk selge, — üldse on raamatutel väga soliidne, isegi armas välimus. Ka on tarvitatud uusi sõnu, aga need ei tee raskusi. Ilma nendeta polnudki võimalik läbi saada, sest tehakse ju raamatus juttu asjadest, millest meil enne pole kõneldud.

«Päevaleht» nr. 184, 10. VII. 1927.

Brummell ja Co: Peen mees.

Elutarkuse ja kombuse õpperaamat.

Autori loal Soome keelest.

K.-Ü. „Loodus“, Tartus, 1927. Hind 200 marka.

Harilikult on selline kirjandus igav ja tõetsija loeb seda nagu mõnda katekismust, mille aga unustab pea samal silmapilgul, kui paneb käest raamatu, lugemist lõpetades. Ehk olgu siis, et ta hakkab kombeõpetuse käsusõnu seltskonnas tegelikult ellu viima, hoides neist kinni küünne ja hammastega ning sünnitab siis ligiolijatele sellist nalja, milleni küünib ainult harukorral parima humoristi leidlikkus. Nii tuleb mulle meelde üks viisakate kommete õpperaamatu õnnetu olver, noormees, kes oli lugenud või kuulnud: viisakus nõudvat, et peab seltskonnas loobuma ainest, mida on vähevõitu. See noormees sattus suurde seltskonda, kus oli üks ainus apelsiin, mille koorija jagas nii oskuslikult, et igale oleks tulnud pool lõiget, aga meie viisakas noormees keeldus võtmast: „Täna väga, aga ma ei suuda: eile alles sõin apelsiini.“

Brummell ja Co raamat on vaimukas veste, kohati lõikav pilge, mis sööbub meelde märksa sügavamalt kui igasugused kuivad ja igavad õpetlikud sõnad. Seda raamatut võib lugeda mõnuga ka see mees, kes ise teab, kunas smokingit kanda, kes ei vajagi õpetusi, et kollased saapad ja cutway, smoking ja frakk ei ole korraga kannetatavad, et inimeselgi kõrvadele on jumalast antud ka muud ülesanded kui olla pani-paigaks paberossile ja sigarile jne. See on vaimukas ajaviite-lugemine, hea följeton, mille õpetlikkus on viljakandvam, kui tüütud targutused.

Õpetusi on aga hädasti vaja ja veel palju rohkemal määral, kui neid pakub „Peen mees“, sest meie mehed jäitavad oma lihtsamaski riietuses väga palju soovida, kõnelemata paljudest muudestki väärnähtustest, mis silma haavavad ja tuju rikuvad seltskonnas, eriti välismaalaste juuresolekul. — Kui jõurikkalt ja plasiliselt õpetab Brummell ja Co, sellest ainult järgmine lühike näide: „Sõrmedega ei urgitseta nina. Võta ahjuhark, sellega ulatuk kaugemale.“

Aga õieti oleks soovitud näha Brummell ja Co „Peen mees“ eestiliselt vajaduslike täienduste ja parandustega, sest iga rahva omapärase püüdi avaldub ka sellel alal: meie oskame seltskonnas vahel sellise vembu välja heita, millist on hariliku mõistuse juures pea võimatu välja mõelda. Miks ei peaks kombeõpetus andma selgust ka selle kohta, kuidas peab teejoomise lõpetanud isik talitama lusikaga, kui ta oma klaasi on kummuli keeranud, — kas tuleb teelusikas panna parema või pahema kõrva taha või see koguni tegemata jätta selgi puhul kui ei ühe ega teise kõrva taga ei ole ei paberossi ega sigarit.

Seltskonnas, kohvikus, restoranis ja tänaval liikuja, tähelepanelikum vaatleja on nii sagedasti näinud meie ebaviisakuste õilsamaid nuppe ning nende kandjaiks on sagedasti õige nimekad ja toekad härrad. Ehk, mis teie ütlete, kui veel hiljuti üks Eesti puhast maatõugu välisriigi konsul säras ühes oma briljant-lipsu nõelaga, mustas

kaelasidemes, mille raamiks oli frakk. Kui sellisel lõustal oleks olnud kõrva taga loorberi lehed ja tema siis frakis olemise asemel asetada vaagnale, tõepoolest isuäratav pilt, aga nüüd — — prhh!

„Peen mees“ on hädapärane raamat ja vajaduslik paljudele neilegi, kes ise seda ei aimagi. Nagu peeglist vaadates leiaks mõnigi oma puudused.

Bernhard Linde,

«Postimees» № 122, — 7. V. 1927.

TEEL TÖÖKOOLILE

Võru õpetajate seminari aastaraamat

on ilmunud juba neljandat korda. Neljandas aastaraamatus ei ole muudetud põhisihti, mille poole raamatu kokkuseadjad juba algusest peale on püüdnud. See põhimõte on, et kasvatuse ja õpetuse kõrgemaks ülesandeks olgu — vaimliselt iseseisev inimene, arenenud isiksus. Ja tee sellele eesmärgile läheb töökooli iseetgevuse kaudu.

Käesolevas raamatus on ruumi leidnud nelja õpetaja tööd. Rud. Reiman kirjutab „kirjast algkoolis“. See töö koosneb kahest poolest. Esimeses kirjutab autor „õigekirjutusõpetusest“, teises „stiiliõpetusest“. Artikkel tugeneb tuntud teadusemeeste-psühholoogide töödel, nagu Lay, Neumann ja teised. Artikkel on minu arvates tähtsaks metoodiliseks allikaks kõigile Eesti keele õpetajale. Muidugi võib ema- ja ka võõrakeele õpetamisel õpetaja olla mõnes küsimuses isearvamisel, kuid kasulik on artikkel ikkagi igale keeleõpetajale.

Matemaatikaõpetajale pakub huvi Karl Greenbergi „Funktsioon ja tema käsitlus algkoolides“. Artikkel on varustatud suure hulga joonistega.

Kolmas töö on dir. Joh. Käise sulest: „Looduseõpetus algkoolis“. Joh. Käis on üks meie silmapaistvamatest ja parematest looduseõpetajatest ja selle õppeaine parimatest metoodikutest. Seepärast ei ole vajadust soovitada tema artiklit. Artikkel räägib ise enese eest. Nii palju võiks nimetada, et ka tema töö on varustatud hulga selgitavate joonistega.

Ajalooõpetamise kohta ei ole Eesti keeles pea mitte kui midagi olemas. Seda puudust katsub vähegi kõrvaldada Paul Hinnov oma „Mõtteis ajalooõpetusest“. Tema artikkel koosneb kahest poolest: vaatlikkusest ja isetegevusest ajaloo õpetusel.

Käesoleva raamatu soovitan muretseda kõigile kooliraamatukogudele ja mitte üksnes algkoolide, vaid ka keskkoolide kogudesse. Kus puuduvad veel esimesed jaod, muretsetu ka need. Meil on siamaani väga vähe ilmunud õppeainete metoodikaid ja isegi artikleid ajakohase õpetamise üle. Võru seminari õpetajad dir. Käisega eesotsas teevad sel alal tänuiliku tööd. Eesti õpetaja kohus on tutvuda oma ametivendade töö tulemustega ja kui mõni neist leiab Võru-meeste töös puudusi, siis ajagu ise uusi vagusid, et meie maha ei jääks teistest kultuurriikidest ka kasvatusteaduse alal ja ei sõtkuks vanu küla-vahelisi teid.

N. K.

«Päevaleht» nr. 180 — 6. VII. 1927.

EESTI BIOGRAAFILINE LEKSIKON

1926. a. sügis oli viljarikas. Raamatuturule ilmus terve rida ajaloolisi töid, millest mõned on eriti huvitavad ja otse kapitaalised. Niisugusena osutub kõige pealt Eesti biograafiline leksikon I osa — *Akadeemilise Ajaloo-Seltsi toimetused II* (K./ü. „Loodus“, Tartus, 1926. a.).

„Oma iseloomult on leksikon (vt. toimetuse „Saatesõna“ lk. III) välismaade samatüübiliste käsiraamatute eeskujul mõeldud teaduslik-ajaloolise koguteosena, milles aset leiaksid kõigi nende isikute elulood ja võimalikult ka hinnangud, kes Eesti maa ja rahva ajaloos mingit osa on mänginud, alates umbes XIII aastasajast ja lõpetades meie päevadega.“

Leksikoni toimetused (prof. A. R. Cederberg, prof. H. Koppel, prof. J. Köpp, prof. A. Saareste, dots. P. Treiberg, F. Tuglas, R. Kleis) loodab, et „tema ettevõtte vääriks tunnustamist leiab, kui teos, mis loob tulevasele Eesti ajaloole teaduslikule üldkäsitusele teatavad eeldused ja aluse, mis pakub palju väärtuslikku, oma suuremas osas seni eesti keeles mitte ilmunud materjali, teateid ja ülevaateid kodumaa ajaloo alalt, mis süvendab ja ergutab ajaloo uurimistööd“ („Saatesõnaks“, IV).

Toimetajate lootus ei ole neid peitud, sest „Eesti biograafiline leksikon“ sisaldab tõesti „palju väärtuslikku“, isäranis pikemais eluloo-kirjeldusis, kus ühenduses ühe või teise tähtsama ajaloolise isikuga on antud ka kokkuvõitlik ülevaade ajajärgust, mil antud isik elas ja tegutses ja neist olukorrist, mis mõjutasid antud isiku tegevust. Sellased on näiteks piiskopp Albert'i, keisrite Aleksander I, II ja III, Jaan Anvelt'i, piisk. Johann Blankenfeld'i, krahv Browne'i, ordumeister Dreileben'i, Dr. Fr. R. Fählmann'i, Läti Hinrek'u j. m. t. elulood.

Kuna elavate isikute biograafiate leksikoni mahutamise on seotud suuremate raskustega, siis on katsutud ka neist raskusist üle pääseda, sest „õieti moodustab iga tähtsama Eesti nüüdisaja tegelase elulugu ja tegevus ühtlasi tükikese Eesti uueaegse ajalugu“ (vt. „Ajalooline Ajakiri“ 1925., nr. 3, lk. 117). Siiski mõne Eesti avaliku elu tegelase nime ei leia „Biogr. Leksikoni“ veergudel, missugust „viga ja ebatasasust loodetakse parandada leksikoni lõppu paigutatavais täiendusis (supplementa).

Need vähesed vääratused ja arusaamatused ei vähenda kuigi palju „Eesti biogr. leksikoni“ väärtust ja tähtsust, mispärast rõõmuga võib ter- vitada tema trükist ilmumist ja soovitada teda laiemale haritud ringkondadele käsiraamatuks. Huviga jääme ootama järgmisi osi (II, III ja IV ühes supplementa).

V. Orav, „Kasvatus“ nr. 3, 1927. a.

Toimetusest: „Biograafilise leksikoni“ II vihik ilmub trükist käesoleva aasta juunikuul. III vihik jõuab müügile 20. XII. 1927. a.

M. Brandt - J. Parinback

Üldõpetuse ja koduloo töökavad

(Rakvere Õpetajate Seminari
Harjutuskooli I—III kl.)

Hind 35 marka.

20. VIII. 27. — 20. IX. 27.
on ilmunud:

J. Kents — J. Rumma

VÄLISILMAJAOOD

AASIA, AMEERIKA, AAFRIKA, AUSTRALIA
ja üldteateid maakerast ja tema pinnamoest.

Maateaduse õpperaamat keskkoolide I klassile.

120 joonisega

Hind (köites) 270 marka ja (broš.) 240 marka.

Aine järjestuses ja liigituses on autor püüdnud käia maastikulise printsiibi järele. — Piltide valik on silmas peetud, et kõik tähtsamad välisilmajagude geograafilised objektid oleksid kujutatud. — Tähtsamate maade juures on teksti paigutatud andmeid, selgitusi ja lähemaid kirjeldusi looduslikkudest oludest, rahva kultuurist ja elustolust. — Nimede kirjutamises on tarvitatud Tartu ülikooli juures oleva maateaduslike kude oskussõnade komisjoni poolt vastuvõetud kuju.

Mag. Hans Kruus

EESTI AJALUGU KÕIGE UUEMAL AJAL.

I osa:

Eesti rahvusliku ärkamiseni.

Hind 175 marka.

SISU: I. Peajooni Eesti ajaloost XVIII sajandi. Eesti- ja Liivimaa pärast Põhjasõda. Aadli õiguste laiendamine ja kindlustamine. Talurahva õigusliku seisukorra halvenemine. Põllutuluslikud olud. Liivimaa talurahva seisukorra parandamise algatus Katarina II valitsuse ajal. Asehaldamisega. Talurahva „pearaha rahunused“ Liivimaal 1784. a. Linnad. Kirikuolud. Rahvakooli-olud. Administratsiooni, maa-omavalitsuse, kohtu ja politsei korraldusest. II. Talurahva olukorra parandamise küsimus XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi alul. Põllutuluslikud XVIII sajandi lõpul. Viinapõletamise levimine. Valgustusaja ideede mõjul talurahva olukorra parandamise nõudmine. Talurahva eraõigused. Talurahva olukorra parandamise küsimus rüütelkondade ametlikus käsitluses XVIII sajandi lõpul. „Iggaüks“ Eestimaa 1802. a. Liivimaa 1804. a. talurahvaseadus. Eestimaa 1804. a. talurahvaseadus. Talurahva rahunused Eestimaal 1805. a. III. Talurahva pärisorjusest vabastamine. Kasvav rahulolematuse oleva seisukorra puhul. Talurahva vabastamine pärisorjusest Eestimaal 1816. a. Pärisorjuse kaotamine Liivimaal 1819. a. Eestimaa 1816. a. ja Liivimaa 1819. a. talurahvaseaduste sisu ja peapõhimõtted. Talurahva kogukondlik valitsus. Talurahva kohtu ja politsei korraldus. Mõisnikkude kodukari-õigus. Talurahva järkjärguline vabastamine ja tema liikumisvabaduste kitsendused. Perekonnanimede panemine talupoegadele. IV. Teoorjuse-aegne tulundus. Üldiseloomustus. Põllutuluslik kriis. Uus põllutuluslik süsteem. Talumaa mõisastamine. Teoorjuse

Paul Kogerman

Tartu Ülikooli orgaanilise keemia professor

ORGAANILISE KEEMIA POHIJONED

K.-Ü. „LOODUSE“

teaduslikkude õppe- ja käsiraamatute seeriast nr. 16.

I osa: Alifaatsed ühendid.

Hind 800 marka.

SISU: I peatükk: Orgaaniliste ühendite puhastamine ja nende analüüs. II peatükk: Alkoholi keemiline loomus. III peatükk: Alkoholi oksüdeerimine. Esterifikatsioon. IV peatükk: Mõned lihtsamad alkoholid ja happed. Homoloogia ja isomerism. V peatükk: Atsetamiid ja etüülamiin. VI peatükk: Tsüaniidsüntees ja molekulide ehitus. VII peatükk: Orgaaniliste ühendite tähtsamad tüübid. VIII peatükk: Küllastatud süsivesinikud. IX peatükk: Küllastatud süsivesinikkude halogeenderivaadid. X peatükk: Küllastumata süsivesinikud. XI peatükk: Süsivesinikkude lihtsamad hapnikuderivaadid. XII peatükk: Aldehüüdid ja ketoonid. XIII peatükk: Rasvahapped. XIV peatükk: Kahe- ja mitmevalentsed alkoholid. Kahe- ja mitmealuselised happed. Kahealuselised küllastumata happed. XV peatükk: Halogeenasvahapped. Hüdroksühapped. Stereoisomerism. Aldehüüd- ja ketohapped. XVI peatükk: Suhkrud. Monoosid. Disahhariidid. Polüsahhariidid. XVII peatükk: Aminiidid. Aminiinhapped. Nitrilid ja isonitrilid. Amiidid. Karbamiid ja tema derivaadid. Puriini rühm. XVIII Väävelühendid. Arsiinid, fosfiinid, stibitid. Metallorgaanilised ühendid.

Orgaaniliste ühendite arv ulatub praegusel ajal 200 000-ni, mis algajasse väga üllatavalt mõjub, kuid tarvitades õiget teed orgaanilise keemia õppimisel selgub peagi, et nimetatud aine pole iseendast sugugi raske. Ainult esimesed sammud on rasked: ühendid ja reaktsioonid paistavad sidemeta, lahus seisvat, neid on raske meeles pidada; sellepärast pole alul vaja ka üksikute ainete omadusi ja valmistamisviise „pähe õppida“, vaid tuleb terve rühma üldomadusi meeles pidada; üksikasjad järgnevad siis iseendast.

Et võimaldada raamatu käsitlemist ka väljastpool akadeemilist ringi, on autor sissejuhatavale osale vääriliselt ruumi lubanud ja teoreetilise osa praktilise osaga läbi põiminud. Suurt rõhku on pandud ülevaatlikkudele tabelitele, mis raamatu väärtust tunduvalt tõstab.

Teaduslikult täpsa eestikeelse orgaanilise keemia õpperaamatu järele, mis laiemat tarvitajaringi huvide kohaselt kokku seatud, oli mõõdapääsmata vajadus.

Silmas pidades käesoleva raamatu avarat aluspinda ja lihtsat käsitusviisi võib teda julgesti soovitada kõigile keskkoolidele.

SAKSA KIRJANDUST KOOLIDELE

Nr. 47. FRIEDRICH ROTBART oder BARBAROSSA.

Hind 20 marka.

Die Sage bearbeitet von M. Jakobson.

N. Kõstner

Teo-orjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal.

(Jooni Liivimaa tulunduse ajaloost XIX saj.)

K.-Ü. „Looduse“

teaduslikkude õppe- ja käsiraamatute seeriast nr. 14.

Hind 280 marka.

Meie kodumaa ajaloo alalt on seni kõige hõredamini ja ühtlasi kõige pealiskaudsemalt käsitletud tulunduslikke ja sotsiaalseid küsimusi. Üksi seegipärast on eriti teretulnud iga korralikum ja põhjalikum katse käsitleda neid küsimusi.

N. Kõstner on selt alalt oma äsja ilmunud teoses võtnud lähema vaatluse alla rea olulisi nähteid. Autor nimetab oma käsitusese metena küll „teoorjuse langemist ja maaproletariaadi tekkimist Liivimaal“, kuid tegelikult on siin käsitus märksa laiem. Kõige pealt on toodud peajoonetes võrdlemisi üksikasjaliselt kogu teoorjuseaegse tulunduse ajalugu. Sissejuhatusena on esitatud üldjooni Liivimaa talurahva õiguslikust olukorrast XVIII sajandil ja peatatud lähemalt 1804. a. talurahvaseaduse ja selle 1809. a. täiendavate määruste ning pärisorjuse kaotamise seaduse (1819. a.) reaalse sisu ja tulunduslikkude aluste juures. Üksikasjalisemalt on vaadeldud tulundusolude arenemist teoorjuse ajal, talurahva teoorjuse kasvamisest ja tema sotsiaalse kihilluse kujunemisest.

Teoorjuse langemise tulunduslikkude tegurite otsimisest lähtub autor mõisa majapidamise vajaduste kujunemisest ja võtab siin lähema vaatluse alla kolm keskprobleemi: mõisa varustamise kapitaliga, tema põllundusliku pindala laiendamise ja temale tarviliku tööjõu soetamise. Viimase küsimuse käsitlemisel esitab autor oma peaväitena, et teoses üksikasjalisemalt vaadeldud „vabadikkude proletariseerumise protsess, sidemete läbilõikamine, mis neid maa külge köitsid, ja nende ümbermuutmine veerevaiks päevatöölisiks“ oligi peaallikaks proletariseeritud tööjõu kujundamisel. Siin peamiselt tekkiski see element, mis andis palgatöölisi kapitalistlikele ettevõtetele nii maal kui linnas ja mis muu seas otsis enesele külast väljapääsu ka väljarändamise teel.

N. Kõstneri teos on küpseks ja korralikuks kokkuvõtteks, mis esitab rea olulisi ja huvitavaid nähteid meie kodumaa XIX sajandi tulundusloost, mille ilmumine on annud võimaluse nüüd ka laiemale kirjanduslikule publikule nendega tutvumiseks.

Fr. Puusepp

Tartu õpetajateseminaril õpetaja

Keelelisi harjutusi

õigekirja õppimiseks

lausetena ja seotud tükkidena koolidele.

III jagu. 5.—6. õppeaasta.

6. muutmata trükk.

Hind (kõites) 160 marka.

F. V. Mikkelsaar

Algkooli matemaatika

IV õppeaastale

Hind 100 marka (broš.) ja 125 marka (köites).

Kirjastus juhib õpetajate tähelepanu „Kirjand. Uud.“ nr. 12 hinnata kaasandena koolidele tutvumiseks saadetud eksemplarile.

Et Eesti algkooli matemaatika kavad liiga laiad ja õpilaste arenemisastele ei vasta — on üldtunnustatud tõde. 5–6 aastased kogemused on seda päevasegelt näidanud. Haridusministeerium ongi sellepärast tõsiselt asunud nende kavade revideerimisele. Nii pandi mõõdunud aastal katseliselt maksma n. n. raamkavad, kus piirid palju kitsamad. Õpetajad ise pidid aga antud raamid sisuga täitma, mis paljudele küllalt raskesti tekitas.

F. V. Mikkelsaare ülaltähendatud raamatu ilmumisega on 4. klassi kohta näide antud, mida kava raamidesse just mahutada võiks, kuidas seda materjali järjestada jne. Sisult vastab „Algk. mat. 4.“ pea täiesti projektile, mis matemaatika õpetamise komisjoni (MOKi) põhjaliku töö viljana 1925. a. brošüürina ilmus. Puudub vast antud arvu järele protsendi leidmine, mida MOK paralleelselt arvu leidmisega antud protsendi järele, tema praktilist tähtsust elus hinnates, soovib. Üldse pakub F. Mikkelsaare raamat 4. klassi õpilastele jõu- ning otstarbekohast materjali.

Mis aga selle materjali käsitus puutub, siis ei lähe „Algk. mat. 4.“ lahku ses suhtes hra Mikkelsaare seni ilmunud „Algkooli matemaatikatest“ algklassidele. Sama järjekindlus ja iseseisva töö printsiip, sama püüd alles peale vaatluste, mõõtmiste jne. kokkuvõtteid teha, juhtlauseid fikseerida. Sarnase meetodi tagajärjena tundubki, et raamatus võrdlemisi vähe on tekstülesandeid (keerd), nagu seda harjunud oleme leidma teiste autorite juures. Seda enam on aga mitmesuguseid küsimusi, käskusid tegutseda, mõõta — ise andmeid koguda, nagu see elus nõuetav, ja pärast seda siis nendeaga vastavalt opereerida. Õpilast harjutada aktiivsele iseseisvale tööle ja mõlemisele — see kasvatav motiiv läbibistab hra Mikkelsaare terve raamatu värvilise paelana.

„Algkooli matemaatika 4.“ pakub ülesannete kõrval õpilastele ühtlasi ka huvitavaid võtteid ja konkreetseid meetodilisi näpunäiteid õpetajatele...

Korrutamisel soovib autor (lk. 78) alata korrutaja kõrgema järguga — uudsus, mil põhjendus ei puudu. Samuti soovitatakse (lk. 92) korrutamisel korrutaja nii korrutajava alla kirjutada, et esimese kümnendikud tuleksid viimase üheliste alla. Nii, näit.:

$$\begin{array}{r} 32 \\ \times 0,16 \\ \hline \end{array}$$

Paremus see, et kümnendmärgid üksteise alla tulevad.

Kokkuvõttes võib häämeelega tähendada, et F. Mikkelsaare „Algkooli matemaatika 4.“ tabab nii materjali kui ka meetodiliselt ülesseatud sihti.

Õn asjatundlikult ning õpilaste kohaselt hästi läbi mõeldud parem õpperaamat, ühtlasi aga ka väärtuslik tugi ning teenäitaja õpetajatele. A. R.

«Postimees» nr. 246, 11. IX. 1927.

Joh. Adamson

Tartu poeeglaste r. gümnaasiumi ajaloo, kodaniku- ja majandusteaduse õpetaja

EESTI AJALUGU

III parandatud trükk

184 lk. 47 pilti.

Hind (köites) 160 marka.

Raamat on varustatud lisaga: „Meetodilisi märkusi“. Need pakuvad õpetajale asjalikke näpunäiteid nii materjali valikuks kui ka aine käsitleks. Sealjuures on märkused huvitavalt illustreeritud J. Adamsoni „Eesti ajalugu“ on kõige sündsam raamat, mida koolides ajaloo õpetamisel võib tarvitada ja ainuke oma alal, mis seni Haridusministeeriumi poolt koolidele on soovitatud.

KÕIGE UUEM AEG

Viini kongressist küni Versailles'i rahuni.

II parandatud ja täiendatud trükk

208 lk. 46 joon. Hind 240 marka.

Autor on suutnud käsitledud materjali kerges kujukas ja piltlikus keeles edasi anda. Esindatud materjali elustavad rikkalikud illustratsioonid üksikuist ajaloo-sündmustist ja ajaloolisist isikuist. J. Adamsoni raamat loob Euroopa rahvaste kahe viimse sajandi arenemiskäigu ülevaatliku käsitlusega soliidse pinna käesoleva aja olusuhete ja eluvormide objektiivseks hindamiseks ja arusaamiseks.

Praegu trükis:

- 1) O. Daniel: Metsakasvatust. II osa.
- 2) Ed. Tennmann: Usuõp. käsiraamat. VI õp.
- 3) A. Oengo-Johanson ja Chr. Brüller: Väike arvaaja. V õppeaasta.
- 4) J. Lepilov: Voolimisõpetus. (H. Summeri tõlkes.)
- 5) Eugeenika Selti toimetusel: Tõutervise käsiraamat.
- 6) H. Riikojala-J. V. Veski: Üldzooloogilisi oskussõnu.
- 7) Miina Hermann: Kooli Laul. (Kolme häälelised laulud.)
- 8) L. Raudkepp: Usuõpetuse käsiraamat. Algkooli III klassile.
- 9) L. Raudkepp: Usuõpetuse käsiraamatu meetodika. Algk. III klassi kursuse juurde.
- 10) E. Ahas: Vabadussõja kangelauste mälestussambad. Album I.
- 11) J. Käis: Looduseõpetus algkoolis. II.
- 12) H. Kruus: Pühajärve „sõda“ 1841. a.
- 13) G. Nieman-H. Männik: Puuvilja- ja juurvilja aias.
- 14) G. Nieman-H. Männik: Vees ja tema lähemas ümbruses.